

Sygn. akt II CSK 862/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. O.

przeciwko B. Spółce Akcyjnej w likwidacji z siedzibą

w W., E. W. i A. I.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 13 stycznia 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej B. Spółki Akcyjnej w likwidacji

z siedzibą w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 23 stycznia 2014 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza na rzecz powoda od B. Spółki Akcyjnej w likwidacji z siedzibą w W. kwotę 3600,- (trzy tysiące sześćset) złotych z tytułu zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 5 kwietnia 2013 r. zasądził na rzecz powoda w punkcie 1 od B. S.A. w likwidacji w W. kwotę 2.820.840 zł tytułem zwrotu nienależnego świadczenia, w punkcie drugim solidarnie od tej pozwanej oraz E. W. i A. I. kwotę 245.244,42 zł tytułem odszkodowania, a w punkcie trzecim oddalił w pozostałej części powództwo.

Sąd Apelacyjny zmienił powyższy wyrok w punkcie drugim i trzecim w ten sposób, że zasądził solidarnie od B. S.A. w likwidacji w W. oraz E. W. na rzecz powoda kwotę 192.389,80 zł z tytułu odszkodowania, oddalił powództwo w stosunku do tych pozwanych co do kwoty 52.854,62 zł i w całości w stosunku do A. I. oraz oddalił apelację B. S.A. w likwidacji w W. oraz E. W. w pozostałym zakresie.

Ustalił, że w wyniku wyboru przez likwidatora E. W. oferty powoda zostały zawarte pomiędzy B. S.A. w likwidacji w W. i powodem w dniach 29 lipca 2004 r. oraz 10 listopada 2004 r. dwie umowy sprzedaży nieruchomości położonych w P. przy ul. J. i przy ul. D. za kwoty 1.400.000 zł i 1.500.000 zł. Powód poniósł koszty sporządzenia aktów notarialnych. Likwidator przedłożyła przy sporządzeniu aktów notarialnych m.in. protokoły z dokonania przeglądu ofert sporządzone w dniach 27 maja 2004 r. i 14 października 2004 r. Powód został ujawniony w księgach wieczystych jako właściciel obu nieruchomości.

Prawomocnymi wyrokami z dnia 27 lutego 2009 r. i 12 lutego 2009 r. Sąd Rejonowy w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nakazał w działach II ksiąg wieczystych prowadzonych dla nieruchomości przy ul. J. i nieruchomości przy ul. D. wykreślenie wpisu dotyczącego własności powoda i w to miejsce wpisanie pozwanej B. S.A. w likwidacji. W obu sprawach przesłanką rozstrzygnięć była nieważność umów sprzedaży nieruchomości z tej przyczyny, że sprzedaż z wolnej ręki nastąpiła z naruszeniem art. 468 § 1 k.s.h. wobec braku uchwały walnego zgromadzenia.

W toku postępowania apelacyjnego pozwana B. podniosła zarzut potrącenia wierzytelności w kwocie 3.628.316 zł z tytułu wynagrodzenia za bezumowne korzystanie przez powoda z obu nieruchomości oraz pobranych pożytków z zasądzoną na rzecz powoda kwotą 2.820.840 zł z tytułu nienależnego świadczenia.

Sąd Apelacyjny podzielił pogląd Sądu Okręgowego, że świadczenie uiszczone przez powoda tytułem ceny sprzedaży nieruchomości jest świadczeniem nienależnym i podlega zwrotowi na podstawie art. 410 § 2 w zw. z art. 405 k.c. Zaakceptował także stanowisko, że likwidator E. W. nie dochowując procedury przewidzianej w art. 468 § 1 k.s.h. nie spełniła wymogów staranności określonych w art. 483 § 2 k.s.h., co uzasadnia odpowiedzialność jej i pozwanej spółki na podstawie art. 415 i 416 k.c. Za zasadną uznał natomiast apelację pozwanego I.; w świetle bowiem art. 80 § 1 i 81 prawa o notariacie nie miał on obowiązku sprawdzenia prawidłowości podejmowanych przez likwidatora czynności i prawidłowości przeprowadzenia przetargu.

Odnosząc się do zarzutu potrącenia zgłoszonego w apelacji wyjaśnił, że oświadczenie o potrąceniu wywołuje skutek prawny wobec wierzyciela wzajemnego z chwilą dojścia w taki sposób, że mógł się zapoznać z jego treścią (61 zd. 1 k.c.). Nie jest więc skuteczne zawarte w apelacji pozwanej oświadczenie o potrąceniu doręczone jedynie pełnomocnikowi procesowemu powoda nieumocowanemu do jego przyjęcia. Treść art. 91 k.p.c. nie daje bowiem podstaw do przypisania takiemu pełnomocnikowi uprawnienia do przyjmowania w imieniu mocodawcy materialnoprawnych oświadczeń kształtujących, a pozwana nie wykazała, że oświadczenie to zostało doręczone powodowi i mógł się zapoznać z jego treścią.

W skardze kasacyjnej B. S.A. w likwidacji w W. zaskarżyła powyższy wyrok w pkt I.1a, I.2.a, I.2.e, w punkcie II i III.1 i wniosła o jego uchylenie w zaskarżonej części oraz przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuciła naruszenie przez błędną wykładnię art. 61 w zw. z 499 k.c., zaś naruszenie przepisów postępowania wywiodła z uchybienia art. 91 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota zagadnienia sprowadza się do rozstrzygnięcia, czy doręczenie pełnomocnikowi procesowemu pisma procesowego, w którym strona przeciwna składa oświadczenie o potrąceniu wierzytelności (art. 499 k.c.)

może być zakwalifikowane jako skuteczne złożenie oświadczenia woli w świetle art. 61 zd. 1 k.c.

Potrącenie jest czynnością materialnoprawną, która dokonuje się przez oświadczenie złożone drugiej stronie i wywołuje skutek w postaci wzajemnego umorzenia wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 i art. 499 zd. 1 k.c.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego został wyrażony jednolity pogląd, że oświadczenie o potrąceniu dla swej ważności nie wymaga określonej formy i może być złożone w formie pisma procesowego z tym, że musi ujawniać w dostatecznym stopniu treść i wolę dokonania potrącenia. Nie ma też sporu co do tego, że ustawowa treść pełnomocnictwa procesowego określona w art. 91 k.p.c. daje upoważnienie do podejmowania decyzji i czynności o charakterze procesowym, nie obejmuje natomiast umocowania do ingerencji w materialnoprawne stosunki mocodawcy. Pełnomocnictwo takie nie uprawnia pełnomocnika do złożenia w imieniu mocodawcy materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu, chyba że jego zakres został rozszerzony (także w sposób dorozumiany), jak również nie uprawnia do przyjęcia w imieniu mocodawcy materialnoprawnych oświadczeń kształtujących (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1997 r., III CZP 39/97, OSNC z 1997 r., nr 12, poz. 191 i wyroki z dnia 20 października 2004 r., I CK 204/04, OSNC z 2005 r., nr 10, poz. 176, z dnia 4 lutego 2004 r., I CK 181/03, z dnia 12 października 2007 r., V CSK 171/07, z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 476/12, nie publ.).

Oświadczenie o potrąceniu złożone w toku postępowania toczącego się z powództwa wierzyciela wzajemnego podlega ogólnym zasadom co do sposobu i chwili złożenia określonym w art. 60 i 61 k.c. Musi ujawniać zatem wolę potrącenia wierzytelności w sposób dostateczny, a złożone jest z chwilą, gdy doszło do dłużnika wzajemnego w taki sposób, że mógł się zapoznać z jego treścią. Dokonując wykładni art. 61 k.c. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 lipca 2012 r., II CSK 655/11 (nie publ.) wyjaśnił, że w świetle tego przepisu nie jest konieczne, dla skuteczności złożenia oświadczenia, by adresat zapoznał się z jego treścią, lecz wystarczające jest to, że miał taką możliwość.

Zgodnie z art. 91 pkt 1 k.p.c. pełnomocnictwo procesowe ogólne obejmuje z mocy samego prawa umocowanie do wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych, a więc w jego zakresie przedmiotowym mieści się także umocowanie do składania i odbioru pism procesowych; wyłączone jest bowiem ograniczenie przez mocodawcę pełnomocnictwa odnośnie do czynności pełnomocnika innych, niż czynności dyspozycji materialnej (art. 91 pkt 4 k.p.c.). Pełnomocnik nie jest ograniczony w podejmowaniu czynności procesowych objętych zakresem przedmiotowym pełnomocnictwa i wywołują one bezpośredni skutek w sferze prawnej mocodawcy niezależnie od tego czy jest on dla niego korzystny. Stąd doręczenie pełnomocnikowi, w toku postępowania, pism procesowych, zarówno bezpośrednio zgodnie z art. 132 § 1 k.p.c., jak i doręczenie przez sąd w przypadkach określonych w art. 132 § 1¹ k.p.c., niesie dla strony skutek odbioru przesyłki zawierającej pismo procesowe.

Powstaje więc pytanie, czy doręczenie pełnomocnikowi pisma procesowego zawierającego oświadczenie strony przeciwnej o potrąceniu jest równoznaczne z dojściem tego oświadczenia do strony w rozumieniu art. 61 zd. 1 k.c.

Doręczenia pism procesowych w toku procesu dokonywane są według przepisów kodeksu postępowania cywilnego, które regulują sposób doręczenia i jego procesowe skutki w aspekcie skuteczności czynności procesowych, a więc mają znaczenie wyłącznie procesowe i nie rozciągają się na materialnoprawne skutki doręczenia oświadczeń woli zamieszczonych w tych pismach. Stąd o ile zgłoszenie zarzutu potrącenia w piśmie procesowym podlega tym regulacjom, o tyle złożenie oświadczenia o potrąceniu należy oceniać w świetle art. 61 zd. 1 k.c. Z tej przyczyny nie można podzielić tych argumentów skarżącej, które zmierzają do wskazania na trudności w doręczeniu takiego oświadczenia w piśmie procesowym formułowanym osobiście przez stronę.

Odnosić trzeba jednak pogląd Sądu Najwyższego, że nie można wykluczyć możliwości zastosowania przepisów o doręczeniach zastępczych (art. 136 - 139 k.p.c.) do oceny skuteczności osobistego doręczenia stronie materialnoprawnego oświadczenia woli zawartego w piśmie procesowym, jeżeli wyłącznie z własnej woli nie uczestniczy w postępowaniu (wyroki Sądu

Najwyższego z dnia 20 stycznia 2004 r., II CK 358/02 i z dnia 19 lipca 2012 r., II CSK 655/11 oraz orzeczenia w nim powołane - nie publ.).

Skuteczne, w świetle przepisów postępowania cywilnego, doręczenie w konkretnej dacie pełnomocnikowi pisma procesowego zawierającego oświadczenie o potrąceniu wywiera wprawdzie skutek w stosunku do mocodawcy w zakresie doręczenia tego pisma, ale nie może być równoznaczne z dojściem oświadczenia do mocodawcy, jako adresata oświadczenia woli, w tej dacie. Doręczenie pisma procesowego pełnomocnikowi tworzy fikcję prawną doręczenia tego pisma mocodawcy ale art. 61 k.c. określając chwilę dojścia treści oświadczenia woli do wiadomości adresata przyjął teorię doręczenia oświadczenia. W sytuacji, gdy chwila doręczenia pisma procesowego nie pokrywa się z chwilą dojścia do adresata oświadczenia woli, doręczenie pisma procesowego może być jedynie początkiem dowodu, zgodnie z obowiązkiem spoczywającym na składającym oświadczenie o potrąceniu (art. 6 k.c.). Dojście oświadczenia do adresata oznacza bowiem, że albo zapoznał się z treścią tego oświadczenia, albo było to możliwe, ale z własnej woli adresat się uchylił od zapoznania z oświadczeniem. Należy mieć na uwadze, że z jednej strony charakter wewnętrznego stosunku pełnomocnictwa pomiędzy pełnomocnikiem a mocodawcą zdaje się wykluczać nie informowanie mocodawcy o przebiegu procesu, w tym o treści pism procesowych, lecz z drugiej strony nie można też wykluczyć, że z przyczyn od mocodawcy niezależnych nie może uczestniczyć w postępowaniu lub w tym jego etapie, w którym zostaje złożone oświadczenie woli przez stronę przeciwną, w taki sposób, by możliwe było zapoznanie się z jego treścią. Ustalenie tych okoliczności jest kwestią stanu faktycznego i w razie zakwestionowania dojścia oświadczenia do adresata wymaga analizy konkretnych okoliczności faktycznych. Zasadą jest, że doręczenie oświadczenia woli o potrąceniu wierzytelności musi nastąpić dłużnikowi wzajemnemu osobiście, stąd wykluczyć trzeba wszelki automatyzm w zakwalifikowaniu doręczenia pisma procesowego zawierającego takie oświadczenie pełnomocnikowi procesowemu jako doręczenia oświadczenia stronie.

Wobec związania Sądu Najwyższego ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 2 *in fine*) oraz ustalenia Sądu

drugiej instancji, że pozwana nie wykazała, iż oświadczenie o potrąceniu złożone przez nią w apelacji zostało doręczone powodowi i mógł się zapoznać z jego treścią, brak jest podstaw, by mimo częściowo trafnych argumentów, uznać zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej za uzasadnione.

Z tych względów orzeczono na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygając na podstawie art. 98 § 1, art. 108 § 1 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz § 6 pkt 7 i § 12 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. z 2013 r. poz. 490 i 2015 r., poz. 617).

eb